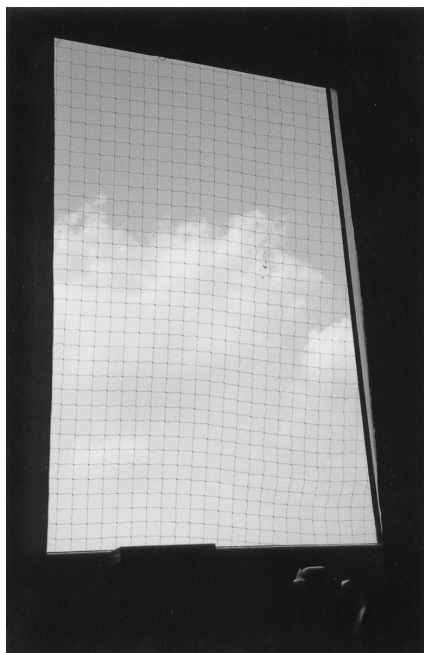


I augusti 1992, när röt månaden gick mot sitt slut, gav jag mig iväg på en färd till fots genom det östengelska grevskapet Suffolk, i hopp om att kunna undkomma den tomhet som bredde ut sig inom mig efter att jag avslutat ett större arbete. Detta hopp gick också i viss mån i uppfyllelse, ty sällan har jag känt mig så obunden som då när jag i timmar och dagar vandrade fram genom de delvis endast glest bebyggda landsändarna innanför kusten. Å andra sidan tycks det mig emellertid nu som om den gamla vidskepliga tron att vissa själsliga och kroppsliga sjukdomar gärna tar sin boning i oss under Hundstjärnans tecken möjligen har fog för sig. I varje fall upptog mig under tiden därefter både minnet av den sköna rörelsefriheten och minnet av den förlamande fasa som åtskilliga gånger hade gripit mig inför de spår av förstörelse som även i denna avsides belägna trakt gick långt tillbaka i det förflutna. Kanske var det därför exakt på dagen ett år efter min resas början som jag, i ett tillstånd av nära-på total orörlighet, blev inlagd på sjukhuset i provinshuvudstaden Norwich, där jag sedan, åtminstone i tankarna, började med att skriva ner följande sidor. Jag kan mycket väl dra mig till minnes hur jag, strax efter att jag blivit inlagd, i mitt rum på sjukhusets åttonde våning överväldigades av föreställningen att de vidder som jag sommarens innan genomvandrat nu slutgiltigt hade krympt ihop till en enda blind och döv fläck. Faktiskt syntes från min säng inte mer av världen än den färglösa biten himmel i fönsterramen. Det begär som flera gånger under dagens lopp vaknat inom mig, nämligen att med en blick ut genom detta besynnerligt nog med ett svart nät förhäng-



da sjukhusfönster förvissa mig om den som jag befarade för alltid försvunna verkligheten, det begäret blev vid skymningens inbrott så starkt att jag, sedan jag på något sätt, halvt på magen, halvt på sidan, hade lyckats rutscha över sängkanten ner på golvet och på alla fyra nå fram till väggen, trots de därmed förbundna smärtorna rätade på mig genom att sega mig upp till fönstret. I den krampaktiga hållningen hos en varelse som för första gången rest sig från marken stod jag sedan lutad mot glastrutan och kunde inte låta bli att tänka på den scen där den stackars Gregor, med darrande små ben fastklamrad vid stolsryggen, blickar ut från sitt rum och vagt erinrar sig hur, som det heter, befriande det förr hade känts att titta ut genom fönstret. Och precis som Gregor med sina numer skumma ögon inte kände igen den lugna Charlottenstrasse, där han bott i årtal med de sina, utan tog den för en grå ödemark, så tycktes också mig den välkända staden, som sträckte sig från gårdarna framför sjukhuset och långt bort mot horisonten, fullkomligt främmande. Jag kunde inte tänka

mig att någonting som helst rörde sig innanför de i varandra inskjutna väggarna därnere, utan trodde mig från en klippa blicka ner på ett stenhav eller ett grusfält ur vilket parkeringshusens mörka massor sköt upp likt väldiga flyttblock. I denna bleka kvällstimma syntes inga fotgängare till i den närmare omgivningen, sånär som på en sjuksköterska som på sin väg till nattjänstgöringen just korsade den tröstlösa parkanläggningen framför infarten. En ambulans med blåljus rörde sig, långsamt svängande runt flera hörn, inifrån stadskärnan i riktning mot akutmottagningen. Sirenen trängde inte upp till mig. På den höjd där jag befann mig omgavs jag av en närapå fullständig, så att säga konstlad ljudlöshet. Luftströmmen som svepte över landet och stötte mot utsidan av fönstret var allt man hörde och emellanåt, när också detta ljud avtog, det aldrig helt upphörande suset i de egna öronen.

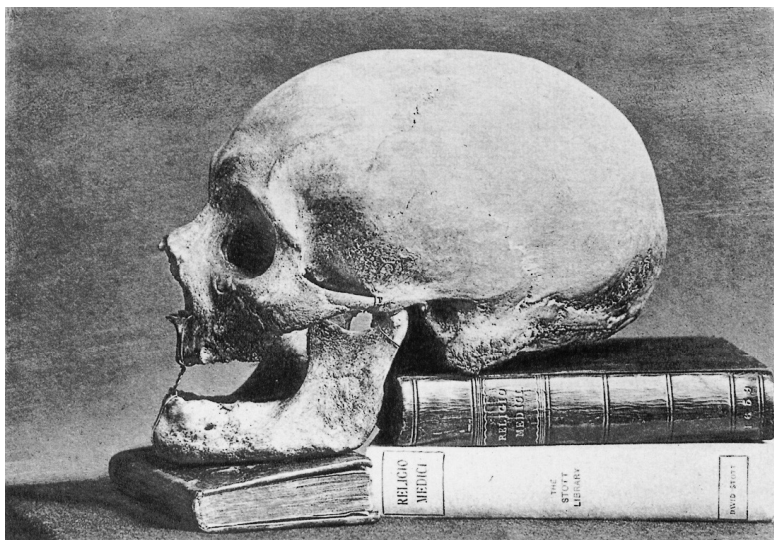
Idag när jag börjar renskriva mina anteckningar, över ett år efter det att jag skrevs ut från sjukhuset, inställer sig tvångsmässigt tanken att den gången, då jag från åttonde våningen såg ner på staden som sjönk ner i skymningen, var Michael Parkinson fortfarande i livet i sitt smala hus på Portersfield Road, antagligen som för det mesta upptagen med förberedelserna för ett seminarium eller med sin studie över Ramuz, vilken redan sysselsatt honom i många år. Michael var närmare femtio, ungt karl och, tror jag, en av de oskyldigaste människor jag någonsin mött. Ingenting var honom mer fjärran än egennyttan, ingenting bekymrade honom så mycket som att det på grund av de sedan en tid rådande förhållandena blev allt svårare för honom att fullgöra sina förpliktelser. Men det som mer än allt annat var utmärkande för honom var en behovslöshet som somliga påstod gränsade till excentricitet. Under en tid då de flesta människor inte kan leva utan att i ett kör köpa saker köpte Michael praktiskt taget aldrig några saker. År ut och år in hade han så länge jag känt honom gått i omväxlande en mörkblå och en rostfärgad kavaj, och när ärmarna blivit slitna eller det nöts håll på armbågarna tog han själv till nål och tråd och sydde på skinnkanter och -lappar. Ja, han lär till och

med ha vänt kragarna på sina skjortor. Under sommarledigheten företog Michael regelbundet långa resor till fots genom Wallis och Waadtland, ibland också genom Jura eller genom Cevennerna, resor som hade anknytning till hans Ramuzstudier. Ofta när han kom tillbaka från en sådan resa eller när jag beundrade det allvar varmed han jämt skötte sitt arbete tycktes det mig som om han, på sitt vis, hade funnit lyckan i en vid det här laget knappast längre tänkbar form av anspråkslöshet. Men så hette det med ens i maj att Michael, som ingen sett till på några dagar, hade påträffats död i sin säng, liggande på sidan och redan alldeles stel och egendomligt rödfläckig i ansiktet. Den rättsmedicinska undersökningen gav vid handen *that he had died of unknown causes*, ett utlåtande till vilket jag för mig själv fogade: *in the dark and deep part of the night*. Den bävan som grep oss efter Michael Parkinsons av ingen väntade död drabbade nog den likaledes ogifta docenten i romanska språk Janine Rosalind Dakyns värre än alla andra, ja man kan säga att hon så föga förmådde komma över förlusten av Michael, som ett slags barnvänskap förband henne med, att hon ett par veckor efter hans död själv dukade under för en sjukdom som på mycket kort tid förstörde hennes kropp. Janine Dakyns, som bodde i en liten gränd alldeles intill sjukhuset, hade liksom Michael läst i Oxford och under livets gång utvecklat en på sätt och vis privat vetenskap om 1800-talets franska romanlitteratur, fri från all intellektuell fåfänga, alltid utgående från den dunkla detaljen, aldrig från det uppenbara, i synnerhet med avseende på Gustave Flaubert, som hon värderade absolut högst och ur vars korrespondens om tusentals sidor hon vid de mest skilda tillfällen citerade långa passager som varje gång på nytt försatte mig i häpnad. För övrigt försökte hon, som när hon framlade sina tankar ofta greps av en nästan oroväckande begeistring, med största möjliga personliga intresse utforska Flauberts författarskrupler, en rädsla för det falska som, sa hon, ibland fjättrade honom vid soffan i veckor och månader och fick honom att frukta att han aldrig mer skulle kunna sätta ens en halv rad på pränt utan att kompromettera sig å det pin-

sammaste. Under sådana perioder, sa Janine, tycktes honom inte bara allt framtida skrivande fullkomligt uteslutet, han var dessutom övertygad om att allt det som han dittills skrivit endast bestod av ett uppradande av de mest oförlåtliga fel och förljugenheter med oöverskådliga följder. Janine hävdade att Flauberts skrupler kunde härledas till den av honom iakttagna, ohejdbart fortskridande fördumningen som, trodde han, redan hade spritt sig till hans eget huvud. Det var, lär han en gång ha sagt, som att sjunka ner i sand. Troligen av det skälet, menade Janine, fick sanden så stor betydelse i samtliga verk av Flaubert. Sanden erövrade allt. Om och om igen, sa Janine, drev enorma dammoln genom Flauberts dag- och nattdrömmar, dammoln som rörts upp över den afrikanska kontinentens torra slätter och drog norrut, över Medelhavet och över den Iberiska halvön, tills de omsider sänkte sig likt aska, över Tuilerieträdgården, över en förort till Rouen eller en liten landsortsstad i Normandie, och trängde in i de allra minsta glipor. I ett sandkorn i fällen på en vinterklänning tillhörande Emma Bovary, sa Janine, såg Flaubert hela Sahara, och för honom vägde varje dammkorn lika tungt som Atlasbergen. Ofta, vid dagens slut, brukade jag tala med Janine om Flauberts världsuppfattning inne på hennes tjänsterum, där sådana mängder av föreläsningsanteckningar, brev och handlingar av alla de slag låg framme att man tyckte sig stå mitt i en pappersflod. På skrivbordet, den ursprungliga utgångs- respektive samlingspunkten för den vidunderliga pappersförökningen, hade med tiden uppstått ett riktigt papperslandskap med berg och dalar vilket nu, likt en glaciär när den når havet, bröts av i kanterna och på golvet runtomkring bildade nya avlagringar som i sin tur omärkligt rörde sig in mot rummets mitt. Redan för flera år sedan hade Janine av de ständigt växande pappersmängderna på skrivbordet tvingats att dra sig undan till andra bord. Dessa bord, på vilka i fortsättningen liknande ackumulationsprocesser hade försiggått, representerade så att säga senare eror i utvecklingen av Janines pappersuniversum. Också matan var sedan länge försvunnen under flera lager papper, ja papperet

hade börjat att från golvet, dit det ständigt dalade från halvvägs till taket, åter stiga uppför väggarna som ända till övre dörrkanten var täckta med enstaka pappersark och dokument, uppsatta med ett häftstift i bara ena hörnet och delvis tätt över varann. Även ovanpå böckerna i hyllorna låg där det bara gick högar med papper, och allt detta papper drog i skymningstimman till sig återskenet av det slocknande ljuset, liksom förr, tänkte jag en gång för mig själv, snön på fälten under den blåckfärgade natthimlen. Janines sista arbetsplats var en fåtölj som makats mer eller mindre in till mitten av rummet och som man, när man kom förbi hennes alltid öppna dörr, såg henne sitta i, antingen framåtböjd och klottrande på ett skrivunderlägg som hon höll mot knäna eller bakåtlutad och förlorad i tankar. När jag någon gång sa till henne att hon bland sina papper liknade ängeln från Dürers *Melencolia*, ängeln som sitter orörlig bland förstöringens verktyg, så svarade hon mig att den skenbara oordningen bland hennes saker i själva verket utgjorde något som liknade en perfekt ordning eller åtminstone en ordning som strävade mot perfektion. Och faktiskt kunde hon i regel med detsamma hitta vadhelst hon letade efter i sina papper, i sina böcker eller i sitt huvud. Det var också Janine som genast hänvisade mig till kirurgen Anthony Batty Shaw, som hon kände från Oxford Society, när jag kort tid efter utskrivningen från sjukhuset började med mina efterforskningar om Thomas Browne, vilken på 1600-talet praktiserat som läkare i Norwich och efterlämnat en rad skrifter som i sitt slag knappast har sin like. Jag hade då i *Encyclopaedia Britannica* stött på en notis där det hette att Brownes skalle fanns på museet vid Norfolk & Norwich Hospital. Lika säkert som detta påstående tycktes mig, lika resultatlösa var mina försök att där jag själv ända till nyligen hade legat få titta på skallen, ty bland damerna och herrarna på dagens sjukhusförvaltning fanns ingen som visste något om existensen av ett sådant museum. Inte nog med att man såg fullständigt oförstående på mig när jag framförde min konstiga begäran, jag hade till och med intrycket att somliga tillfrågade betraktade mig som en besvärlig kuf.

Nu fanns det emellertid som bekant på den tiden då städernas borgerskap i samband med den stora samhällssaneringen inrättade allmänna sjukhus i många av dessa ett museum eller rättare sagt ett skräckkabinett där missfoster och för tidigt födda, vattenskallar, sjukligt förstörade organ och liknande förvarades i glasburkar med formalin för medicinska demonstrationer och vid tillfälle visades upp för allmänheten. Frågan var bara var dessa ting hade hamnat. Vad beträffar sjukhuset i Norwich och vart Brownes skalle hade tagit vägen kunde inte heller den lokalhistoriska avdelningen på det av en eldsvåda senare förstörda centralbiblioteket ge mig något som helst besked. Först den av Janine förmedlade kontakten med Anthony Batty Shaw gav mig den önskade upplysningen. Thomas Browne hade, skrev Batty Shaw i en artikel som just publicerats i *Journal of Medical Biography* och som han skickat till mig, efter sin död på sjuttiosjuårsdagen år 1682 blivit begravd i stadsförsamlingskyrkan Saint Peter Mancroft, där hans jordiska kvarlevor sedan vilade fram till år 1840, då kistan vid förberedelserna till en gravsättning på nästan samma ställe i koret blev skadad och dess innehåll delvis kom i dagen. Till följd av denna händelse kom Brownes skalle och en lock av hans hår i läkaren och kyrkvärden Lubbocks ägo, och han i sin tur testamenterade relikerna till sjukhusets museum, där de bland allhandla anatomiska kuriositeter fanns att se under en enkom för detta ändamål tillverkad glaskupa, fram till 1921. Först då hade man nämligen givit efter för det av Saint Peter Mancrofts församling upprepede gånger ställda kravet att Brownes skalle skulle återbördas och nästan ett kvarts årtusende efter den första begravningen bestämt att en andra högtidligen skulle äga rum. Browne själv har i sin berömda, halvt arkeologiska, halvt metafysiska traktat om seden med eldbegängelse och urnnedsättning givit den bästa kommentaren till sin egen skalles senare irrfärd på det ställe där han skriver att det är en tragedi och styggelse att bli riven ur graven. Men vem, tillägger han, känner sina benknotors öde och vet hur ofta man kommer att begrava dem.



Thomas Browne

kom till världen den 19 oktober 1605 i London som son till en sidenhandlare. Om hans barndom är inte mycket känt, och i skildringarna av hans liv får man knappast heller veta vad för slags medicinsk utbildning det var som följde på hans magisterexamen i Oxford. Bestyrkt är endast att han från sitt tjugofemte till sitt tjugooåttonde år låg vid akademierna i Montpellier, Padua och Wien, på den tiden framstående i de hippokratiska vetenskaperna, och att han till sist, kort innan han återvände till England, i Leiden förvärvade doktorsgraden i medicin. I januari 1632, under vistelsen i Holland och sålunda vid en tidpunkt då Browne mer än någonsin förut var fördjupad i människokroppens hemligheter, företogs i Amsterdams Waaggebouw en offentlig dissektion av liket efter den i staden hemmahörande skojoaren Adriaan Adriaanszoon alias Aris Kindt, som bara några timmar dessförinnan hade blivit avrättad för stöld. Trots att det ingenstans finns klart belagt är det mer än troligt att Browne inte kunnat undgå att höra denna dissektion annonseras utan varit närvarande vid den spektakulära händelsen som förevigats av Rembrandt i hans porträtt av kirurggillet, allra helst som doktor Nicolaes

Tulps anatomiföreläsning, som ägde rum varje år mitt i vintern, inte bara var av största intresse för en blivande medicinare utan dessutom ett betydelsefullt datum i den dåtida societetens kalender, den societet som enligt eget förmenande just steg ur mörkret ut i ljuset. Utan tvivel var detta skådespel, som gavs inför en betalande publik ur de högre stånden, å ena sidan en demonstration av den nya vetenskapens oförskräckta forskningsiver men å andra sidan, trots att man säkert häftigt skulle ha tillbakavisat det, en arkaisk ritual där man styckade en människa, där man pinade delinkventens kött ända bortom döden, vilket fortfarande ingick i straffkatalogen. Att den anatomiska föreläsningen i Amsterdam handlade om mer än att ge grundligare kunskap om de inre mänskliga organen, för det talar den ceremoniella karaktär vid uppskärandet av den döde som kan utläsas av Rembrandts framställning – kirurgerna är iförda sin bästa stass, doktor Tulp har till och med sin hatt på huvudet – likaväl som det faktum att det efter avslutad procedur hölls en festlig, i viss mening sinnebildlig bankett. Står vi idag i Mauritshuis framför Rembrandts anatomimålning på drygt två gånger en och en halv meter, så står vi på samma ställe som de som på sin tid följde dissektionens förlopp i Waaggebouw och tror oss se detsamma som de såg: Aris Kindts grönaktiga kropp som ligger där i förgrunden med den brutna nacken och det likstela, fruktansvärt framåtvälvda bröstet. Och ändå är det ovisst om någon verkligen såg denna kropp, ty anatomiseringens konst som kom på modet just då tjänade inte minst till att osynliggöra den skyldiga kroppen. Betecknande nog riktar ju doktor Tulps kolleger sina blickar inte mot denna kropp som sådan utan, hårfint visserligen, förbi den mot den uppslagna anatomiska atlasen, där den rysliga kroppsligheten är reducerad till ett diagram, till ett schema över människan, ett sådant som föresvävade den passionerade amatöranatomen René Descartes, vilken enligt vad det sägs också var närvarande den där januarimorgonen i Waaggebouw. Som bekant lärde Descartes i ett av huvudkapitlen av underkuvandets historia att man måste bortse från det obegrip-





liga köttet och istället se på den maskin som redan finns som anlag i oss, på det som man kan förstå fullt ut, utnyttja helt och hållet för arbetet och, vid eventuella störningar, antingen reparera eller kassera. Mot den sällsamma isoleringen av den ändå till allmän beskådan utställda kroppen svarar också att den Rembrandtska målningens vittberömda verklighetsnärhet vid närmare påseende visar sig vara endast skenbar. Stick i stäv med all kutym börjar nämligen den här framställda dissektionen inte med att man öppnar underkroppen och avlägsnar inälvorna, som fortast övergår i förruttnelse, utan



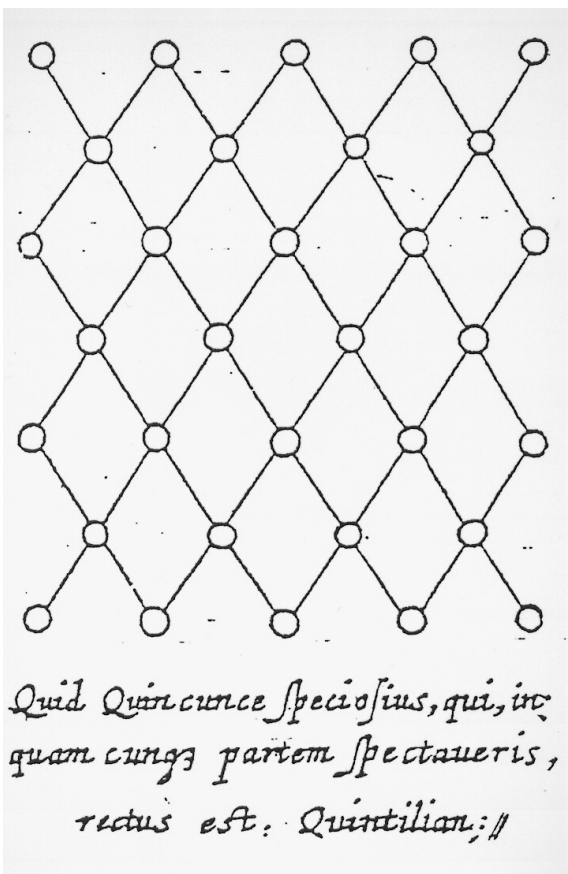
Och denna hand är en egendomlig historia. Inte nog med att den, jämfört med den hand som befinner sig närmare betraktaren, är rent groteskt disproportionerad, den är också anatomiskt alldeles bakvänd. De blottade senorna som att döma av tummens ställning borde vara de i vänster handflata är de i höger handrygg. Det rör sig alltså om en rent skolmässig applikation, tydligen utan vidare hämtad från den anatomiska atlasen, varigenom den annars, om man så kan säga, efter levande modell målade bilden just i sitt betydelsecentrum, där som snitten redan är gjorda, slår över i den grövsta felkonstruktion. Att Rembrandt skulle ha dabbat sig här är väl knappast möjligt. Snarare förefaller mig brottet mot kompositionen avsiktligt. Den oformliga handen är tecknet för det våld som gått fram över Aris Kindt. Med honom, offret, och inte med gillet, som givit honom uppdraget, likställer sig målaren. Han ensam har inte

den stela cartesianska blicken, han ensam varseblir honom, den ut-slocknade, grönaktiga kroppen, ser skuggan i den dödes halvöppna mun och över hans öga.

Från vilket perspektiv Thomas Browne, om han, som jag tror, faktiskt befann sig bland åskådarna på Amsterdams anatomiska teater, följde med i dissektionen och vad han såg, för det finns det ingenting att hålla sig till. Kanske var det det vita töcken om vilket han i en senare anteckning, om dimman som den 27 november 1674 låg över stora delar av England och Holland, påstår att det stiger upp ur håligheten i en nyöppnad kropp, medan det, skriver Browne i samma andetag, under vår livstid sveper vår hjärna i moln när vi sover och drömmer. Jag minns tydligt hur mitt eget medvetande omgavs av sådana töckenslöjor när jag, efter den operation som företa-gits på mig under de sena kvällstimmar, åter låg i mitt rum på sjukhusets åttonde våning. Under den underbara inverkan av de smärtstillande medel som cirkulerade i mig kände jag mig i min järngallersång som en ballongfarare, vilken tyngdlöst glider fram genom molnbergen som tornar upp sig runtomkring honom. Emellanåt delade sig de böljande skynkena, och jag blickade ut mot de indigofärgade vidderna och ner på marken där jag anade jorden, ohjälpligt tilltrasslad och svart. Men därovan på himlavalvet var stjärnorna, små, små guldprickar, strödda i ödsligheten. Genom den dånande tomheten trängde de bägge sköterskornas röster fram till mitt öra när de tog pulsen på mig och då och då fuktade mina läppar med en liten skär, på en pinne fäst svamp, som påminde mig om de tårningsformade klubbor av turkisk honung som man förr i världen kunde köpa när det var marknad. Katy och Lizzie hette de väsen som svävade omkring mig, och jag tror att jag sällan har varit så lycklig som under deras beskydd den natten. Av deras vardagsprat förstod jag inte ett ord. Jag hörde bara tonerna som gick upp och ner, sådana naturljud som frambringas av fåglarnas strupar, ett fulländat klingande och flöjtande, halvt änglamusik, halvt sirensång. Bara ett ytterst besynnerligt brottstycke av allt det som Katy sa till Lizzie och

Lizzie till Katy har stannat i mitt minne. Det hörde, tror jag, till en berättelse om en semester på ön Malta, och Katy respektive Lizzie hävdade att maltesarna med obegripligt dödsförakt kör inte till vänster och inte till höger utan alltid på den skuggiga sidan av vägen. Först när nattsköterskorna avlöstes i gryningen gick det åter upp för mig var jag var. Jag började känna av min kropp, den domnade foten, det onda stället i ryggen, registrerade tallriksslamret varmed sjukhusdagen tog sin början ute i korridoren och såg när det första morgonljuset fick skyn att klarna hur, till synes av egen kraft, en kondensstrimma löpte tvärsigenom den av mitt fönster inramade biten himmel. Då tog jag detta vita spår som ett gott tecken, nu när jag blickar tillbaka fruktar jag däremot att det var början på en spricka som sedan dess går genom mitt liv. Maskinen i spetsen för flygbanan var lika osynlig som passagerarna inuti den. Att det som sätter oss i rörelse är osynligt och ofattbart, det var också för Thomas Browne, som ansåg vår värld vara endast skuggbilden av en annan, en när allt kommer omkring outgrundlig gåta. Oavbrutet försökte han därför tänkande och skrivande betrakta den jordiska tillvaron, de närmaste tingen likaväl som universums sfärer, ur en outsiders perspektiv, ja man skulle kunna säga med skaparens öga. Och för att nå den härför nödvändiga graden av upphöjdhet fanns det för honom bara ett medel: ett riskabelt högtflygande språk. Liksom de andra författarna under engelskt 1600-tal bär också Browne ständigt med sig all sin lärdom, en oerhörd citatskatt och namnen på alla auktoriteter som föregått honom, arbetar med övermåttan vidlyftiga metaforer och analogier och bygger labyrintiska satskonstruktioner som ibland sträcker sig över en eller ett par sidor och i sitt oskrymtade överdåd liknar processioner eller sorgetåg. Visserligen lyckas han, bland annat på grund av denna enorma last, inte alltid lyfta från jorden, men när han med sin frakt bärs högre och högre på sin prosas kretsar likt en seglare på de varma luftströmarna, då känns det även för dagens läsare som om han leviterar. Ju mer avståndet växer, desto klarare blir sikten. Med största möjliga

tydlighet ser man de allra minsta detaljer. Det är som om man tittade genom en omvänd kikare och genom ett mikroskop på samma gång. Och ändå, sa Browne, är varje insikt omgiven av ett ogenomträngligt mörker. Det vi varseblir är bara enstaka ljus i okunnighetens avgrund, i den av djupa skuggor genombälvade världsbyggna-den. Vi studerar tingens ordning, men vad som finns nedlagt i den, säger Browne, fattar vi inte. Därför får vi skriva vår filosofi blott med små bokstäver, med den förgängliga naturens sigler och stenogram över vilka allenast avglansen av evigheten vilar. Trogen sin egen föresats förtecknar Browne de i den till synes oändliga mångfalden av former gång efter gång återkommande mönstren, till exempel i sin avhandling om Cyrus trädgård det så kallade quincunx-mönstret, som bildas av hörnpunkterna i en regelbunden fyrhörning och den punkt där dennas diagonaler korsar varandra. Överallt hos den levande och döda materien upptäcker Browne denna struktur, i vissa kristalliniska former, hos sjöstjärnor och sjöborrar, däggdjurens ryggkotor, fåglarnas och fiskarnas ryggrad, på skinnet till flera ormarter, i spåren efter fyrfotadjuren som förflyttar sig i trav, i larvernas, fjärilarnas, silkesmaskarnas och nattfjärilarnas kroppskonfigurationer, i safsans rot, solrosornas och paraplypinjernas fröbaljor, i det inre av unga ekskott eller av fräkenstänglar och i människornas konstverk, i de egyptiska pyramiderna och i Augustus mausoleum likaväl som i kung Salomos med granatäppelträd och vita liljor efter riktsnöre planterade trädgård. Här skulle oändligt mycket kunna sammanföras, säger Browne, och i oändlighet skulle det gå att visa med vilken elegans naturen geometriserar, men – så slutar han sin skrift med en vacker vändning – Hyadernas stjärnbild, himlens quincunx sjunker redan bakom horisonten *and so it is time to close the five ports of knowledge; We are unwilling to spin out our thoughts into the phantasmes of sleep, making cables of cobwebs and wildernesses of handsome groves*. Bortsett från, tillfogar han eftertänksamt, att Hippokrates i sina uttalanden om sömnlösheten har sagt så lite om växternas underverk att man knappt törs drömma om paradiset, allra helst som



sådana som vi i praktiken främst sysslar med de abnormiteter som naturen oavbrutet frambringar, antingen i form av sjukliga utväxter eller förmedelst den knappast mindre sjukliga uppfinningsrikedom varmed hon fyller vartenda tomrum i sin atlas med allsköns grotesk-erier. Faktiskt siktar ju också vårt nutida naturstudium å ena sidan till att beskriva ett fullkomligt lagbundet system, men å andra sidan riktar sig vår uppmärksamhet med förkärlek mot varelser som utmärker sig framför allt genom sitt abstrusa utseende eller genom sitt vanvettiga beteende. Så var det redan i Brehms *Djurens liv* krokodi-

len och kängurun, myrsloken, bältan, sjöhästen och pelikanen som fick inta hedersplatserna, och nuförtiden framträder i bildrutan närmast en armé av pingviner som så länge vintermörkret varar står orörliga i Antarktis isstormar med det under den varmare årstiden lagda ägget på fötterna. Utan tvivel ser man i dylika program, som kallas *Nature Watch* eller *Survival* och gäller för att vara särdeles lärorika, mycket hellre något monster på botten av Bajkalsjön i parningstagen än en vanlig koltrast. Även Thomas Browne drogs gång på gång bort från att utforska quincunx-signaturens isomorfa linje till att nyfiket studera singulära fenomen och arbeta på en uttömmande patologi. Bland annat lär han länge ha hållit sig med en rördrom inne på studerkammaren, därför att han ville ta reda på hur låtet hos denna redan till det yttre synnerligen främmande fågel uppstår, ett rop unikt i all naturen, likt de djupaste tonerna från en fagott, och i sitt kompendium *Pseudodoxia Epidemica*, som vill undanröja vitt spridda fördomar och legender, behandlar han allehanda dels verkliga, dels imaginära varelser såsom kameleonten, salamandern, strutsen, gripen och Fågel Fenix, basiliken, enhörningen och den tvehövdade masködlan, Amphisbaena. Visserligen vederlägger Browne i de flesta fall fabelväsendenas existens, men de förunderliga missfoster som man vet finns i verkligheten gör att det på något sätt ter sig möjligt att de av oss påhittade odjuren inte bara är gripna ur luften. Hur som helst framgår av Brownes beskrivningar att föreställningen om naturens oändliga mutationer, som sätter sig över alla förnuftets gränser, och de ur vårt tänkande emanerande chimärerna fascinerade honom, likaväl som de trehundra år senare fascinerade Jorge Luis Borges, utgivaren av *Libro de los seres imaginarios*, första gången publicerad i fullständigt skick i Buenos Aires 1967. Bland de fantasiväsen som i alfabetisk ordning samlats i detta verk finns, slog det mig nyligen, också den så kallade Baldanders, Ömse, som Simplicius Simplicissimus möter i sjätte boken av sin levnadshistoria. Baldanders ligger som en stenstod mitt ute i skogen, ser ut som en gammal tysk hjälte och bär en romersk soldatdräkt

med ett stort schwabiskt bröststycke. Han, Baldanders, förklarar att han härstammar från paradiset, oigenkänd har varit med Simplicius alltid och i alla hans dagar och kan lämna honom först när Simplicius åter har blivit till det varav han är kommen. Sedan förvandlar sig Baldanders inför Simplicius ögon i tur och ordning till en skrivare, som skriver följande rader,

Ich bin der Anfang und das End und gelte an allen Orten.

Manoha·gilos, timad, isaser, sale, iacob, salet,
enni nacob idil dadele neuaco ide eges Eli neme
meodi cledid emonatan dcsi negogag editor goga
naneg eriden, hohe ritatan auilac, hohe ilamen
eriden diledi sisac usur sodedad auar, amu salifono-
nor macheli retoraz; Vlidon dad amu ossosson,
Gedal amu bede neuavv, alijs, dilede ronodavv
agnoh regnoh cni taræ hyn lamini celotah, isis to-
lostabas oronatah assis tobulu, V Viera saladid egri-
vi nanon ægar rimini sisac, heliofole Ramelu o-
nonor vvindelishi timinitur, bagoge gagoe hana-
nor elimitat.

och så

till en stor ek, till en sugga, till en bräckkorv, till en bondlort, till en klöveräng, till en vit blomma, till ett mulldärsträd och en sidenmatta. Liksom i detta ständigt pågående äta och ätas ser också Thomas Browne hur intet har bestånd. Över varje ny form vilar redan förstöringens skugga. Varje individs, varje samhälles och hela världens historia löper nämligen inte i en båge som svingar sig allt vidare och vackrare uppåt, utan i en bana som när middagshöjden är nådd leder ner i mörkret. Den egna vetenskapen om försvinnandet i dunklet är för Browne oskiljaktigt förbunden med tron att på uppståndelsens dag

när, som på en teater, de sista kretsloppen är fullbordade, då träder alla skådespelarna än en gång fram på scenen, *to complete and make up the catastrophe of this great piece*. Läkaren som ser sjukdomarna växa och grassera i kropparna har bättre begrepp om dödligheten än om livets blomning. För honom framstår det som ett under att vi står oss ens en dag. Mot den förrinnande tidens opium finns inget motgift, skriver han. Vintersolen visar hur snart ljuset slocknar i askan, hur snart natten omsluter oss. Timme efter timme radas upp på räkningen. Till och med tiden själv blir gammal. Pyramider, triumfbågar och obelisker är pelare av smältande is. Inte ens de som fått en plats bland bilderna på himlen har kunnat behålla sitt namn för alltid. Nimrod har kommit bort i Orion, Osiris i Hundstjärnan. De största ätter har knappast levat längre än tre ekar. Med att sätta det egna namnet på ett verk säkrar sig ingen rätten att bli ihågkommen, ty vem vet om inte just de bästa är spårlöst försvunna. Vallmofröet grov överallt, och om eländet plötsligt kommer över oss som snö en sommardag begär vi bara att bli glömda. I sådana cirklar rör sig Brownes tankar runt, runt, mest oavbrutet kanske i hans 1658 med titeln *Hydriotaphia* publicerade avhandling om de urnor som just då hade hittats på en åker i närheten av valfartsorten Walsingham i Norfolk. Med tillhjälp av de mest olikartade historiska och naturhistoriska källor lägger han här ut texten om de anstalter vi träffar när någon ibland oss gör sig redo för sin sista resa. Han börjar med några anmärkningar om tranornas och elefanternas kyrkogårdar, om myrornas begravningsceller och binas sedvänja att i procession ledsaga sina döda ut ur stocken, och fortsätter med att beskriva åtskilliga folks gravsättningsritualer fram till den punkt då den kristna religionen, som begraver den syndiga kroppen hel och hållen, slutgiltigt låter likbålen slockna. Att man inte, som ofta sker, av den under förkristen tid så gott som universella seden att kremEra kan dra slutsatsen att hedningarna ingenting visste om det förestående livet efter detta, för det tar Browne till stumt vittne de tallar, idegranar, cypresser, cedrar och andra städsegröna träd med vilkas grenar dödsbålen för det mesta tändes, som ett tecken på

evigt hopp. För övrigt är det, säger Browne, stick i stäv med vad folk i allmänhet tror, inte svårt att få en människa att brinna. För Pompejus räckte det med en gammal båt, och kungen av Kastilien lyckades nästan utan bränsle av ett större antal saracener åstadkomma en låga som syntes vida omkring. Ja, tillägger Browne, om den börda som lassats på Isaak verkligen hade räckt till en holocaust, då skulle var och en av oss kunna bära det egna bålet på axeln. Flera gånger återvänder betraktelsen till det som faktiskt kom i dagen på utgrävningsplatsen på åkern vid Walsingham. Det är häpnadsväckande, säger Browne, vad länge de tunnväggiga lerkärlen har hållit och förblivit hela två fot under jord, medan plogbillar och krig gått fram över dem och stora hus och palats och skyhöga torn störtat och rasat samman. Noggrant undersöks de rester efter bränningen som urnorna innehåller: askan, de lösa tänderna, de av kvickrotens bleka rötter som i en krans omlindade skelettdelarna, de för den elyseiske färjkarlen avsedda mynten. Omsorgsfullt registrerar Browne också sådant som han vet att de döda brukade utrustas och smyckas med. Den katalog han sätter ihop omfattar alla möjliga sällsamheter: Josuas omskärelsekniv, Propertius älskarinnas ring, av agat slipade gräshoppor och ödlor, en svärm bin av guld, blå opaler, spännen av silver, kammar, tänger och nålar av järn och horn och en mungiga av mässing, som sist ljud vid färden över det svarta vattnet. Men den underbaraste pjäsen, från ett romerskt askkärl i kardinal Farneses samling, är ett fullkomligt intakt dricksglas, så klart som om det nyss blivit blåst. Dylika av tidens ström skonade ting blir i Brownes ögon till sinnebilder för människosjälens oförstörbarhet, som skriften utlovat men som kroppsläkaren kanske i hemlighet tvivlar på, hur befäst han än vet sig vara i sin kristna tro. Och eftersom melankolins tyngsta sten är rädslan för vår naturs ohjälpliga slut söker Browne bland det som undgått förintelsen efter spåren av den hemlighetsfulla förmåga till transmigration som han så ofta studerat hos larverna och fjärilarna. Den lilla biten purpurfärgat siden från Patroklos urna som han berättar om, vad kan den då manne betyda?